

Розділ III Злочини проти життя та здоров'я особи

§ 1. Злочини проти життя

У статті 3 Конституції України проголошено, що життя людини є найвищою соціальною цінністю, а в ст. 27 визначено, що кожна людина має невід'ємне право на життя і ніхто не може свавільно позбавити її життя. Тому злочини проти життя становлять велику суспільну небезпеку. До них КК відносить **різні види умисних вбивств (статті 115-118), вбивство через необережність (ст. 119), доведення до самогубства (ст. 120), погрозу вбивством (ст. 129)** ^[1].

Поняття вбивства та його види. У частині 1 ст. 115 КК дається поняття вбивства як умисного протиправного заподіяння смерті іншій людині. Крім того, у ст. 119 КК передбачена відповідальність за вбивство через необережність. Тому загальне поняття вбивства в теорії кримінального права визначають як умисне або необережне протиправне заподіяння смерті іншій людині. Заподіяння смерті іншій людині — це позбавлення її життя.

Об'єктом вбивства є життя людини. Початком життя при цьому слід вважати початок фізіологічних пологів. Посягання на плід людини до початку пологового процесу не є посяганням на життя. Протиправне знищення плоду до початку пологів може тягти за собою відповідальність за незаконне проведення абортів. Кінцевим моментом життя людини є її біологічна смерть.

Закон рівною мірою охороняє життя будь-якої людини незалежно від її життєздатності, віку, моральних якостей тощо. Вбивство — це позбавлення життя іншої людини, тому самогубство або замах на самогубство злочином не вважається.

З об'єктивної сторони вбивство може бути здійснено шляхом дії або бездіяльності. Для позбавлення людини життя може застосовуватися як фізичний вплив (удар ножем, задушення, отруєння тощо), так і психічний (заподіяння психічної травми, що спричинила смерть, підбурювання до самогубства особи, яка не усвідомлює значення цього акту, тощо).

У разі вчинення вбивства шляхом бездіяльності йдеться про не-вчинення винним дій, які запобігли б настанню смерті, за умови, що він зобов'язаний був і мав можливість їх вчинити. Наприклад, особа медичного персоналу з метою заподіяння смерті хворому не застосовує необхідного лікування.

Обов'язковою ознакою закінченого складу вбивства є настання злочинного наслідку — смерті людини. При цьому необхідно встановити причинний зв'язок між діянням винного і настанням смерті потерпілого.

Вбивство — це протиправне позбавлення життя. Тому не є вбивством, наприклад, позбавлення життя людини в стані необхідної оборони. Разом з тим згода потерпілого на позбавлення його життя не виключає протиправності діяння.

Із суб'єктивної сторони вбивство може бути вчинено як з умислом (прямим або непрямым), так і через необережність (злочинну само-впевненість або злочинну недбалість). Кваліфікація вбивства як умисного передбачає ретельне дослідження його мотивів і мети.

Суб'єкт вбивства — будь-яка фізична осудна особа, яка досягла 14 років, за вбивства, що передбачені статтями 115-117 КК, з 16 років — за вбивства, що передбачені статтями 118 і 119 КК.

Види вбивств. За суб'єктивною стороною розрізняють вбивства умисні (статті 115-118 КК) і вбивства через необережність (ст. 119 КК). Умисні вбивства (ст. 115 КК) поділяють за ступенем суспільної небезпечності (тяжкості) на три види: так зване просте вбивство, тобто вчинене без обставин, що обтяжують чи пом'якшують відповідальність (ч. 1 ст. 115 КК); вчинене за обставин, що обтяжують відповідальність, так зване кваліфіковане вбивство (ч. 2 ст. 115 КК), і вчинене за обставин, що пом'якшують відповідальність, так зване привілейоване вбивство. Цей розподіл має дуже важливе практичне значення, оскільки у разі вчинення умисного вбивства за наявності і тих, й інших згаданих обставин вчинене належить кваліфікувати як вбивство за обставин, що пом'якшують відповідальність.

Умисне вбивство без обставин, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність (просте вбивство), — ч. 1 ст. 115 КК — має місце в тих випадках, коли у вчиненому немає ознак вбивств, передбачених ч. 2 ст. 115 КК або статтями 116-118 КК. Зокрема, за ч. 1 ст. 115 КК кваліфікуються вбивства, вчинені в бійці, з помсти, на ґрунті особистих взаємовідносин, з ревнощів, зі співчуття (наприклад, за наявності прохання потерпілого) та деякі інші.

Умисне вбивство за обставин, що обтяжують відповідальність (кваліфіковане вбивство), — ч. 2 ст. 115 КК. Обставини, що обтяжують відповідальність, перераховано в пп. 1-13 ч. 2 ст. 115 КК^[2]. Для застосування ст. 115 достатньо наявності хоча б однієї з указаних у ній обставин, які обтяжують

відповідальність.

Умисне вбивство двох або більше осіб (п. 1 ч. 2 ст. 115 КК) передбачає, що позбавлення життя цих осіб охоплювалось єдиним умислом винного. Для такої кваліфікації не має значення, яким мотивом керувався винний і чи був він однаковим при позбавленні життя кожного з потерпілих. Наявність розриву в часі при реалізації єдиного умислу на вбивство двох або більше осіб значення для кваліфікації злочину за п. 1 ч. 2 ст. 115 КК не має. Дії винного не можуть кваліфікуватися за п. 1 ч. 2 ст. 115 КК, якщо не доведено, що його умисел був спрямований на позбавлення життя саме двох або більше осіб.

Під **умисним вбивством малолітньої дитини (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК)** розуміють умисне позбавлення життя особи, якій не виповнилося 14 років. Ця обставина має місце тоді, коли винний достовірно знав, що потерпілий є малолітнім, або припускав це, або за обставинами справи повинен був і міг це усвідомлювати.

Умисне вбивство жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК), має місце, коли винний завідомо знав про такий стан потерпілої. Кваліфікація за цим пунктом злочину не залежить від строку вагітності та життєздатності плоду.

Умисне вбивство заручника (п. 3 ч. 2 ст. 115 КК). Заручником є особа, яка захоплена або утримується будь-ким з метою спонукання її родичів, державної або іншої установи, підприємства чи організації, фізичної або службової особи до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови її звільнення. Вбивство заручника може мати місце в момент захоплення або протягом часу утримування заручника, тобто позбавлення волі. Вбивство можливе і внаслідок спроби заручника втекти, під час його перевезення тощо. Саме захоплення чи утримання заручника є самостійним злочином і кваліфікується за статтями 147 або 349 КК.

Вбивство викраденої людини (п. 3 ч. 2 ст. 115 КК) має місце, коли потерпілого було захоплено та переміщено з того місця, де він знаходився. Вбивство може бути вчинене як при переміщенні людини, так і в місці, де у подальшому потерпілий утримується. Суб'єктом вбивства може бути як сам викрадач, так і інша особа, яка усвідомлює, що позбавляє життя викрадену людину. Дії особи, яка вчинила викрадення людини, утримувала потерпілого та умисно його вбила, кваліфікують-ся за п. 3 ч. 2 ст. 115 КК та за ч. 3 ст. 146 КК за ознакою спричинення тяжких наслідків.

Умисне вбивство, вчинене з особливою жорстокістю (п. 4 ч. 2 ст. 115 КК). У деяких випадках спосіб позбавлення життя свідчить про особливу жорстокість злочину. Пленум Верховного Суду України у своїй практиці вважає, що до особливо жорстоких можуть бути віднесені, зокрема, випадки, коли перед позбавленням життя або в процесі вчинення вбивства до потерпілого умисно застосовувалися тортури, мордування або йому заподіювалися особливі страждання шляхом заподіяння великої кількості тілесних ушкоджень або використання вогню, струму, отрути, що завдає нестерпного болю.

Судова практика виходить із того, що про ознаку особливої жорстокості може свідчити також вчинення злочину в присутності близьких потерпілому осіб, якщо винний усвідомлював, що такими діями завдає їм особливих страждань.

Умисне вбивство слід також вважати вчиненим з особливою жорстокістю, якщо воно супроводжувалося глумлінням над трупом, крім випадків його знищення або розтину з метою приховати вбивство.

Умислом винного має охоплюватися особлива жорстокість дій, що ним вчиняються. Визнавши засудженого винним у вбивстві, вчиненому з особливою жорстокістю, суд має навести у вироку підстави та мотиви, згідно з якими він дійшов такого висновку. Встановлення особливої жорстокості вбивства не належить до компетенції судово-медичної експертизи, оскільки поняття «жорстокість» не є медичним. Вирішення цього питання є прерогативою органів досудового слідства і суду. Експерт лише дає висновок, чи зазнав потерпілий особливо сильних страждань.

Умисне вбивство, вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб (п. 5 ч. 2 ст. 115 КК), має місце, якщо, вчиняючи вбивство певної особи, винний усвідомлював, що він застосовує такий спосіб заповідання смерті, який є небезпечним для життя не тільки однієї людини (наприклад, вбивство шляхом пострілу в натовп людей, підпал приміщення, в якому крім потерпілого перебували інші особи, вчинення аварії автомашини, в якій їхали кілька осіб).

Заповідання при вбивстві способом, небезпечним для життя багатьох людей, тілесних ушкоджень іншим особам слід додатково кваліфікувати за статтями КК, що передбачають відповідальність за умисне заповідання тілесних ушкоджень. Якщо при вбивстві способом, небезпечним для життя багатьох людей, вчинено умисне вбивство двох або більше осіб, винний підлягає відповідальності за пп. 1 і 5 ч. 2 ст. 155 КК.

Умисне вбивство з корисливих мотивів (п. 6 ч. 2 ст. 115 КК) здійснюється з мотивів, спрямованих на отримання будь-яких матеріальних благ для себе або інших осіб (заволодіти грошима, коштовностями, цінними паперами, майном тощо), одержання чи збереження певних майнових прав, уникнення матеріальних витрат чи обов'язків (одержати спадщину, позбавитися боргу, звільнитися від платежу тощо) або досягнення іншої матеріальної вигоди. Корисливим також є вбивство, вчинене за винагороду або з метою обійняти більш високооплачувану посаду.

Для кваліфікації злочину за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК не має значення, чи вдалося винному реалізувати корисливий мотив. Необхідно лише, щоб корисливі мотиви виникли до вчинення вбивства чи під час вчинення цього злочину. Тому не може бути основою для кваліфікації вбивства за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК заволодіння майном вбитого в тих випадках, якщо користь не була мотивом вбивства.

Верховний Суд України виходить із того, що умисне вбивство, вчинене при розбійному нападі, вимаганні, незаконному заволодінні транспортним засобом, належить кваліфікувати не лише за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК, а й за статтю, якою передбачено відповідальність за злочинне заволодіння майном (ч. 4 ст. 187, ч. 4 ст. 189, ч. 3 ст. 262, ч. 3 ст. 289, ч. 3 ст. 308, ч. 3 ст. 312, ч. 3 ст. 313 КК).

Умисне вбивство з хуліганських мотивів (п. 7 ч. 2 ст. 115 КК) має місце лише у разі, якщо воно вчиняється за явно вираженої неповаги до суспільства, нехтування загальнолюдськими правилами співжиття і нормами моралі або без будь-якої причини чи з використанням малозначного приводу. Якщо винний крім вбивства з хуліганських мотивів вчинив інші умисні дії, що супроводжувалися особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом, то вчинене ним належить кваліфікувати за п. 7 ч. 2 ст. 115 і ст. 296 КК. Хуліганство, що потягло за собою необережне позбавлення життя людини, не містить складу злочину, який розглядається, і має кваліфікуватися за відповідною частиною статей 296 і 119 КК.

При кваліфікації вбивства за п. 7 ч. 2 ст. 115 КК слід встановити наявність хуліганських мотивів, що визначають поведінку винного. Невстановлення конкретних мотивів вбивства не є підставою для

кваліфікації злочину як вчиненого з хуліганських мотивів.

Умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку (п. 8 ч. 2 ст. 115 КК) має місце, якщо вбивство вчинено з метою не допустити чи припинити правомірну діяльність потерпілого у зв'язку з виконанням ним зазначеного обов'язку, змінити характер останньої, а так само з мотивів помсти за неї. Під виконанням службового обов'язку слід розуміти виконання особою покладених на неї обов'язків у державній чи громадській установі, на підприємстві, в організації. Потерпілим при цьому може бути не тільки службова особа, а й інші працівники, які виконують службові функції, та їх близькі родичі. Виконання громадського обов'язку — це будь-яка корисна для суспільства діяльність громадянина.

Відповідальність за вбивство у зв'язку з виконанням службового або громадського обов'язку настає незалежно від того, коли були вчинені потерпілим дії, які стали приводом для вбивства.

Близькі родичі, згідно з п. 11 ст. 32 Кримінально-процесуального кодексу України, — це батьки, один із подружжя, діти, рідні брати і сестри, дід, баба, внуки.

Посягання на життя (тобто вбивство або замах на вбивство) державного чи громадського діяча, вчинене у зв'язку з його державною чи громадською діяльністю, слід кваліфікувати за ст. 112 КК, а вбивство чи замах на вбивство працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця у зв'язку з їх діяльністю щодо охорони громадського порядку — за ст. 348 КК. Так само і вбивство чи замах на вбивство судді, народного засідателя чи присяжного або їх близьких родичів у зв'язку з діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, а також захисника чи представника особи або їх близьких родичів у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, — відповідно за статтями 379 і 400 КК, а начальника військової служби чи іншої особи, яка виконує обов'язки з такої служби, представника іноземної держави або іншої особи, яка має міжнародний захист, — відповідно за ч. 4 ст. 404 або ст. 443 КК.

Умисне вбивство, вчинене з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення (п. 9 ч. 2 ст. 115 КК). Винний може переслідувати мету повністю приховати раніше вчинений злочин або лише обставини, які впливають на кваліфікацію та міру покарання. Вбивство з метою полегшити вчинення іншого злочину винний може здійснювати як до, так і в процесі вчинення наміченого злочину. Наприклад, випадки вбивства потерпілого, свідка, особи, яка має докази злочину, охоплюються п. 9 ч. 2 ст. 115 КК.

Умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом (п. 10 ч. 2 ст. 115 КК). Винний може здійснити вбивство в процесі самого зґвалтування або насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом для того, щоб придушити опір потерпілої особи або із садистських мотивів. Але таке вбивство може мати місце і після здійснення цих злочинів, щоб приховати злочин і уникнути відповідальності. Умисне вбивство з метою задовольнити статеву пристрасть із трупом також тягне за собою відповідальність за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК. Вбивство і зазначені злочини можуть бути вчинені як однією, так і різними особами (наприклад, при груповому зґвалтуванні).

Умисне вбивство, вчинене на замовлення (п. 11 ч. 2 ст. 115 КК), — це вбивство, вчинене виконавцем за дорученням замовника. Таке доручення, як роз'яснює Пленум Верховного Суду України, може мати форму наказу, розпорядження, а також угоди, відповідно до якої виконавець зобов'язується позбавити потерпілого життя, а замовник — вчинити або, навпаки, не вчинити в інтересах виконавця певні дії матеріального (грошову винагороду, передачу прав на майно та ін.) чи нематеріального характеру (звільнення від кримінальної відповідальності, розв'язання різних життєвих проблем тощо). Якщо вбивство на замовлення зумовлено виплатою винагороди або іншими матеріальними благами, вчинене вимагає додаткової кваліфікації ще і за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК.

Умисне вбивство, вчинене за попередньою змовою групою осіб (п. 12 ч. 2 ст. 115 КК), має місце, якщо воно вчинене спільно двома або більше особами, які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення. Таке вбивство може бути вчинено як співвиконавцями, так і з розподілом ролей, тому безпосереднім виконавцем вбивства може бути і один учасник групи. За цим пунктом ч. 2 ст. 115 КК належить кваліфікувати й умисне вбивство, вчинене організованою групою або злочинною організацією, оскільки ці форми співучасті містять у собі також ознаки, властиві групі, яка діє за попередньою змовою. У разі вчинення вбивства злочинною організацією (її учасниками) кваліфікація злочину настає за сукупністю ст. 255 і п. 12 ч. 2 ст. 115 КК.

Умисне вбивство, вчинене особою, яка раніше вчинила умисне вбивство, за винятком вбивства, передбаченого статтями 116-118 (п. 13 ч. 2 ст. 115 КК). Йдеться про умисне повторне вбивство. Під раніше вчиненим умисним вбивством розуміють не тільки вбивства, кваліфіковані за ст. 115 КК, а й умисні вбивства, відповідальність за які передбачено іншими статтями КК (статті 112, 348, 379, 400, ч. 4 ст. 404, ст. 443). Вчинення вбивства, передбаченого статтями 116-118, не дає підстав розглядати наступне умисне вбивство як повторне. Цей пункт застосовується незалежно від того, чи був винний засуджений за раніше вчинене вбивство.

Якщо особу, яка вчинила повторне вбивство, за жодне з них не було засуджено, останнє вбивство кваліфікується за п. 13 ч. 2 ст. 115 КК, а вчинене раніше кваліфікується самостійно.

Незакінчене вбивство або співучасть у вбивстві також створюють повторність.

Умисне вбивство не може кваліфікуватися як повторне, якщо судимість за раніше вчинене вбивство погашено чи знято у встановленому порядку, а також якщо закінчилися строки давності за попереднє вбивство.

Перелік обставин, що обтяжують відповідальність, вказаний у ч. 2 ст. 115 КК, є вичерпним. Якщо умисне вбивство вчинено за обставин, які обтяжують відповідальність і які перераховані у двох або більше пунктах ч. 2 ст. 115 КК, то при його кваліфікації мають вказуватися всі пункти.

Умисне вбивство за обставин, що пом'якшують відповідальність:

умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання;

умисне вбивство матерію своєї новонародженої дитини;

умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця.

Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 КК). У цьому випадку має місце особливий психічний стан винного — фізіологічний афект: короточасна інтенсивна емоція, що значно послаблює контроль особи над своїми вчинками, здатність усвідомлювати їх, керувати ними. Від фізіологічного афекту слід відрізнити афект патологічний, що виключає осудність суб'єкта.

Умовою застосування ст. 116 КК є сильне душевне хвилювання, спричинене протизаконним насильством, систематичним знуцанням або тяжкою образою з боку потерпілого.

Насильство при цьому може бути як фізичним (заподіяння тілесних ушкоджень, завдання побоїв, позбавлення волі та ін.), так і психічним (погроза заподіяти фізичну, моральну, майнову шкоду), але тільки протизаконним. Таке насильство може за своїм характером надавати суб'єктові право на необхідну оборону. Вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання, але за умови, що воно було результатом перевищення меж необхідної оборони, слід кваліфікувати не за ст. 116, а за ст. 118 КК як вбивство при перевищенні меж необхідної оборони.

Якщо душевне хвилювання було спричинене не поведінкою потерпілого, а поведінкою інших осіб, ст. 118 КК не може бути застосовано.

Відповідальність за ст. 116 КК настає також у випадках, якщо протизаконне насильство, систематичне знуцання або тяжка образа, що спричинили сильне душевне хвилювання особи, яка вчинила вбивство, були спрямовані не на неї особисто, а щодо третіх осіб — близьких або навіть сторонніх.

Склад злочину, передбаченого ст. 116 КК, має місце лише у випадку, якщо умисел на вбивство виник раптово в стані фізіологічного афекту і був виконаний, коли винний ще перебував у такому стані.

При вбивстві, передбаченому ст. 116 КК, умисел може бути прямим і непрямим.

Умисне вбивство матері своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК). Відповідальність матері пом'якшується за умови, якщо вбивство дитини було вчинено під час пологів або одразу після них, тобто законодавець обмежує вчинення цього злочину певним нетривалим проміжком часу, доки особливий психофізіологічний стан жінки послаблює її здатність керувати своїми діями. В інших випадках відповідальність за вбивство матері своєї дитини настає на загальних підставах.

Момент виникнення умислу в матері вбити новонароджену дитину не впливає на кваліфікацію злочину, що розглядається.

Розділ III Злочини проти життя та здоров'я особи

Суб'єктом цього злочину може бути тільки мати. Співучасники у вбивстві матерію новонародженої дитини несуть відповідальність за статтями 27 і 115 КК. Обставини, що пом'якшують відповідальність матері, на співучасників не поширюються.

Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (ст. 118 КК). Заподіяння смерті нападнику при захисті від суспільно небезпечного посягання виключає кримінальну відповідальність, якщо при цьому не були перевищені межі необхідної оборони. Вбивство при перевищенні меж необхідної оборони не виключає такої відповідальності, але пом'якшує її. Так само вирішується питання і при затриманні злочинця.

Перевищенням меж необхідної оборони, відповідно до ч. 3 ст. 36 КК, визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, що явно не відповідає небезпечності посягання або обставинці захисту. Так само перевищенням заходів, необхідних для затримання злочинця, при умисному заподіянні йому смерті, згідно з ч. 2 ст. 38 КК, визнається явна невідповідність вчиненого небезпечності посягання або обставинці затримання злочинця.

Пленум Верховного Суду України у постанові від 26 квітня 2002 р. № 1 «Про судову практику у справах про необхідну оборону» виходить із того, що при вирішенні питання про наявність перевищення меж необхідної оборони слід враховувати не лише відповідність або невідповідність зброї захисту і нападу, а й характер небезпеки, що загрожувала особі, яка захищалася, та обставини, що могли вплинути на реальне співвідношення сил, зокрема: місце і час нападу; його раптовість; неготовність до його відбиття; кількість нападників і тих, хто захищався; їх фізичні дані (вік, стать, стан здоров'я) та інші обставини.

Ті самі фактори слід враховувати і при вирішенні питання про перевищення заходів із затримання злочинця (тяжкість злочину, обстановку, в якій відбувалося затримання, тощо).

При цьому слід мати на увазі, що особа, яка захищається, як і особа, що затримує злочинця, внаслідок сильного душевного хвилювання, зумовленого суспільно небезпечним посяганням (що часто виникає раптово), не завжди може точно оцінити відповідність заподіяної шкоди (у цьому випадку позбавлення життя нападника чи злочинця) небезпечності посягання чи вчиненого затриманим злочину або точно оцінити обстановку захисту чи затримання. У такому разі відповідальність за перевищення меж необхідної оборони або заходів із затримання злочинця виключається (ч. 4 ст. 36 КК).

Із суб'єктивної сторони злочин, що розглядається, може бути вчинений тільки умисно.

Вбивство, вчинене з перевищенням меж необхідної оборони, а також у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, за наявності обставин, передбачених ч. 2 ст. 115 КК (наприклад, способом, небезпечним для життя багатьох осіб, повторно), має кваліфікуватися не як умисне вбивство за обставин, що обтяжують відповідальність, а за ст. 118 КК.

Вбивство через необережність (ст. 119 КК) може бути вчинено як внаслідок злочинної самовпевненості, так і внаслідок злочинної недбалості.

Для застосування ст. 119 КК необхідно встановити наявність не-обережної вини щодо злочинного наслідку — смерті іншої людини. Саме ж діяння, яке заподіяло такий результат, може бути як небережним, так і умисним.

У частині 2 ст. 119 КК встановлено відповідальність за небережне вбивство двох або більше осіб.

Доведення до самогубства (ст. 120 КК). Об'єктом цього злочину є життя людини.

За ч. 1 ст. 120 КК об'єктивна сторона злочину полягає в доведенні особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, примусу до протиправних дій або систематичного приниження її людської гідності.

Жорстоке поводження — це безжалісні, грубі діяння, що завдають потерпілому фізичних та психічних страждань (мордування, запліднення тілесних ушкоджень, побиттів, позбавлення засобів для існування, житла, їжі, одягу, необгрунтовані стягнення, несправедливе позбавлення заохочень, різного роду знущання).

Шантаж — це загроза розголосити про потерпілого відомості, які останній бажає зберегти в таємниці (наприклад, відомості про тяжку хворобу тощо). Ці відомості можуть бути також помилковими, такими, що не відповідають дійсності. Важливо, що вони мають такий характер, що потерпілий не хоче їх розголошувати.

Примус до протиправних дій — це загроза фізичним насильством, залякування, запліднення побиттів тощо з метою примусити потерпілого, наприклад, брати участь у злочині.

Систематичне приниження людської гідності — це різного роду тривале принизливе ставлення до потерпілого (образи, наклеп, анонімні обвинувачення, знущання над честю жінки, цькування, несправедлива критика). Судова практика не відносить до такого роду обставин розірвання шлюбних відносин одним із подружжя, відмову від укладання шлюбу, припинення співжиття, подружню зраду, якщо при цьому не здійснювалися інші дії, що принижують людську гідність. Не можуть також кваліфікуватися за ст. 120 КК випадки самогубства внаслідок вчинення щодо особи будь-яких законних дій (наприклад, правомірного звільнення з роботи), а також внаслідок повідомлення хоча й таких, що принижують гідність особи, але достовірних, таких, що відповідають дійсності, відомостей (за умови, що вони повідомлялися не в образливій чи цинічній формі).

У частині 2 ст. 120 КК передбачено відповідальність за доведення до самогубства або замаху на нього особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винного, або такі самі дії, вчинені щодо двох або більше осіб, а в ч. 3 ст. 120 КК — щодо неповнолітнього, тобто особи, якій не виповнилося 18 років.

Під матеріальною залежністю слід розуміти випадки, коли потерпілий отримує від винного істотну матеріальну підтримку або перебуває на його утриманні (наприклад, залежність непрацездатної жінки від чоловіка, неповнолітніх дітей — від батьків, підопічних — від опікунів тощо).

Під іншою залежністю слід розуміти залежність підлеглого від начальника, учня — від викладача, одного родича — від іншого та ін.

Стаття 120 КК застосовується лише при настанні самогубства або замаху на самогубство. Між вказаною в ст. 120 КК поведінкою винного і самогубством потерпілого чи замахом на нього має бути причинний зв'язок.

Суб'єктивна сторона злочину, який розглядається, може полягати як в умислі, так і в необережності.

Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 120 КК, можуть бути особи, які досягли 16-річного віку. Для притягнення до відповідальності за ч. 2 ст. 120 КК необхідно, щоб суб'єктом була особа, від якої потерпілий перебував у матеріальній або іншій залежності.

Оскільки самогубство або замах на нього кримінальної відповідальності не тягне за собою, підбурювання до самогубства і пособництво в самогубстві також не караються законом. Підбурювання до самогубства або пособництво в самогубстві особи, яка через вік або стан психіки не могла усвідомлювати свої дії чи керувати ними, кваліфікується як умисне вбивство за умови, що самогубство мало місце.

Погроза вбивством (ст. 129 КК). Погрожуючи посягнути на життя, винний викликає у людини почуття тривоги і неспокою, заважає її нормальній роботі та відпочинку.

З об'єктивної сторони під погрозою вчинити вбивство слід розуміти виявлений зовні намір позбавити іншу людину життя. Це може бути вчинено словесно, письмово, за допомогою різного роду дій (жестів, міміки, демонстрації зброї тощо).

Погроза має бути реальною, тобто сприйматися потерпілим як така, що може здійснитися. При цьому необхідно враховувати як суб'єктивний (сприйняття потерпілим), так і об'єктивний (спосіб та інтенсивність вираження, особа винного, характер відносин між ним і потерпілим тощо) критерії. Погроза має бути звернена до конкретної особи і висловлена особисто потерпілому або через третіх осіб. Злочин вважається закінченим з моменту, коли погрозу було доведено до відома потерпілого.

Суб'єктивна сторона злочину, який розглядається, — прямий умисел. При цьому не має значення, чи збирався винний реалізувати свою погрозу, достатньо того, щоб у потерпілого були реальні підстави побоюватися її виконання.

Об'єктом злочину може бути особа, яка досягла 16-річного віку.

У випадку, коли винний, не обмежившись погрозою, здійснив дії, які створюють умови для вбивства або безпосередньо спрямовані на його здійснення, відповідальність настає за приготування до вбивства чи замах на нього.

Якщо погроза вбивством є ознакою іншого, більш тяжкого злочину, ст. 129 КК не застосовується.

У частині 2 ст. 129 КК передбачено відповідальність за погрозу вбивством, вчинену членом організованої групи¹⁸.

§ 2. Злочини проти здоров'я

До злочинів проти здоров'я належать: різні види тілесних ушкоджень (статті 121-125, 128 КК), побіг та мордування (ст. 126 КК), катування (ст. 127 КК), спеціальні види тілесних ушкоджень: зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою (ст. 130 КК), зараження венеричною хворобою (ст. 133 КК).

Поняття і види тілесних ушкоджень. Одним із найважливіших особистих благ є здоров'я людини. Тілесне ушкодження — це проти-правне умисне або необережне заподіяння шкоди здоров'ю іншої людини, що полягає в порушенні анатомічної цілісності або фізичної функції органів і тканин тіла людини.

Об'єктом тілесного ушкодження є здоров'я людини. Будь-яке тілесне ушкодження заподіє певну шкоду здоров'ю людини. У випадках, якщо заподіяння шкоди здоров'ю виступає як засіб заподіяння суспільно небезпечних наслідків будь-яким правоохоронним інтересам, відповідальність за цю шкоду може охоплюватися іншими статтями КК (наприклад, заподіяння тяжкого тілесного ушкодження при вчиненні розбою тягне за собою відповідальність за ч. 4 ст. 187 КК).

Здоров'я людини як об'єкт тілесного ушкодження охороняється кримінальним законом з моменту початку родового процесу. Закон охороняє здоров'я кожної людини незалежно від її фізичного стану (бездоганно здорова людина, хворий, божевільний, особа, яка перебуває в безнадійному стані внаслідок травми, тощо), а також від її моральних якостей, віку, службового становища тощо.

Розділ III Злочини проти життя та здоров'я особи

Тілесне ушкодження — це посягання на здоров'я іншої людини. Заподіяння самому собі тілесного ушкодження, навіть тяжкого, за загальним правилом не є злочином і кримінальну відповідальність тягне за собою лише у випадках, якщо воно є засобом здійснення іншого злочину. Наприклад, ухилення від військової служби, вчинене військово-вослужбовцем шляхом заподіяння собі тілесного ушкодження, містить склад злочину, передбаченого ст. 409 КК.

З об'єктивної сторони тілесне ушкодження може бути заподіяно дією або бездіяльністю винного. Вплив застосовується як фізичний (завдання удару, заподіяння опіку тощо), так і психічний (загроза або переляк, що спричинили душевне захворювання та ін.). Винний може використати різні знаряддя й засоби, фактори природи тощо.

При заподіянні тілесного ушкодження шляхом бездіяльності йдеться про нездійснення винним дій, які запобігли б заподіяно шкоди чужому здоров'ю, за умови, якщо він був зобов'язаний і мав можливість здійснити їх (наприклад, вигук злого собаки без наюрдника, унаслідок чого він покусав перехожого, заподіявши йому тілесні ушкодження).

Склад тілесного ушкодження вважається закінченим з моменту настання злочинного наслідку у вигляді шкоди здоров'ю людини різної тяжкості. При цьому необхідно встановити причинний зв'язок між діями винного і шкідливими наслідками для здоров'я потерпілого, які настали.

Для відповідальності за тілесне ушкодження необхідно, щоб заподіяння шкоди здоров'ю іншої людини було протиправним. Заподіяння такої шкоди за обставин, що виключають протиправність діяння (наприклад, у стані необхідної оборони, крайньої необхідності та ін.), не може тягти за собою відповідальності за тілесні ушкодження. Згода потерпілого на заподіяння йому тілесних ушкоджень не усуває відповідальності особи, яка їх заподіяла, якщо згода було дано для досягнення суспільно небезпечних і тим більше злочинних цілей.

Суб'єктивна сторона тілесних ушкоджень може виражатися в умисній і необережній вині.

Якщо умисел винного був спрямований на заподіяння невизначеної шкоди здоров'ю, відповідальність настає за фактично заподіяне тілесне ушкодження. Фактичне заподіяння більш легкого тілесного ушкодження, ніж те, на яке був спрямований умисел винного, тягне за собою відповідальність за замах на заподіяння тілесного ушкодження, яке винний бажав спричинити.

Суб'єктом злочинів, передбачених статтями 121 і 122 КК, може бути особа, яка досягла 14 років. За інші тілесні ушкодження відповідальність настає за 16 років.

За ступенем тяжкості тілесні ушкодження в КК поділяють на тяжкі, середньої тяжкості та легкі. Міністерством охорони здоров'я України 17 січня 1995 р. затверджено Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень (далі — Правила)⁶

⁶Згідно з ст. 76 КПК проведення експертизи за цими статтями є обов'язковим. Правила передбачають, що судово-медичне визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень проводиться згідно з Кримінальним і Кримінально-процесуальним кодексами України та цими Правилами.

Розділ III Злочини проти життя та здоров'я особи

Умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 КК). У частині 1 ст. 121 КК під умисним тяжким тілесним ушкодженням розуміється умисне тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, постійну хворобу або інший розлад здоров'я, поданий зі стійкою втратою працездатності не менше ніж на одну третину, або перманентна вартість чи непоправне збільшення обличчя.

До числа тяжких закон відносить тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння. Правила визначення небезпечності для життя ушкодження, що саме собою загрожують життю потерпілого в момент нанесення або за звичайним своїм перебігом загрожує чи можуть завести смерть. Наслідок заподіяного ушкодження не може впливати на визначення його тяжкості. Наприклад, своєчасна медична допомога, що привела до вилікування і повного вилікування по-перше, не виключає відповідальності за ст. 121 КК, якщо ушкодження було небезпечним для життя в момент його заподіяння.

Фізичне заподіяння тілесних ушкоджень, небезпечних для життя, за нанесеності умислу, спрямованого на подолання життя, кваліфікується як злочин на ібестиво. Так само судовою практикою кваліфікують і випадки умисного заподіяння ушкоджень життєво важливим органам тіла, що, як правило, спричиняє загибель потерпілого і не призводить до смерті лише внаслідок випадкового збігу обставин, які не залежали від винного.

Тяжким визнається також тілесне ушкодження, що призвело до втрати будь-якого органу або до втрати його функцій. Правила відносять до таких ушкоджень втрату чи безповоротну втрату функцій рук, ног, зору, слуху, яєчк, репродуктивної здатності.

Втрата руки, ноги — це відокремлення їх від тулуба (як у разі руки або ноги, так і ампутація їх на рівні не менше п'ятихвостого чи колінного суглоба) чи втрати ними функцій (параліч або інше стан, що унеможливило їх діяльність). Усі інші випадки мають розглядатися як втрата частини обличчя й оцінюватися за ознакою стійкої втрати працездатності. Наприклад, втрата стопи призводить до втрати загальної працездатності більше ніж на одну третину і за цією ознакою є тяжким тілесним ушкодженням.

Під втратою зору слід розуміти повну сліпоту на обидва ока чи таку стан, за якого між місцем зникнення зору до підраунку пальця на відстані двох метрів і менше (попруга зору на обидва ока 0,04 і нижче). Втрата зору на одне око уможливає стійку втрату працездатності понад одну третину і за цією ознакою належить до тяжких тілесних ушкоджень.

Втрата слуху — це повна стійка глухота на обидва вуха або такий набагато гірший стан, коли потрібний не чут розмовної мови на відстані гриса — 17 кіло сантиметрів від вуха і розмови. Втрата слуху на одне вухо спричиняє стійку втрату працездатності менше ніж на одну третину і за цією ознакою належить до середньої тяжкості тілесного ушкодження.

Під втратою яєчки (яєчківки) розуміють втрату яєчківки і висполювання членороздільними зруками, зрозумілими для оточуючих.

Втрата репродуктивної здатності означає втрату здатності до запліднення, запліднення, зачаття та дітородіння.

До тяжких тілесних ушкоджень належить також ушкодження, що призвело до постійної хвороби. Ця будь яка постійна захворювання незалежно від його тривалості і ступеня виліковності. Їм належать до тяжких тілесних ушкоджень розлади нервової діяльності, що не є повільними захворюваннями.

Тілесне ушкодження є тяжким і повільно спричинило інший розлад здоров'я, поданий зі стійкою втратою працездатності не менше ніж на одну третину. Під іншим розладом здоров'я мається на увазі ушкодження, що не падає під жодну з інших ознак тяжкого тілесного ушкодження, перерахованих у ст. 121 КК. Визначальне значення для цього має стійка втрата працездатності не менше ніж на одну третину, яку законодавець по-кичує після з

—іншим розладом здоров'я—. Йдеться про загальну працездатність. Втрата професійної працездатності може братися до уваги, якщо умисел винного був спрямований спеціально на подолання її потерпілого.

Розділ III Злочини проти життя та здоров'я особи

Для виконання тілесного ушкодження тяжким необхідна стійка втрата провідності (постійна, неперотна), причому не менш ніж на одну третину.

До тяжких належить також тілесне ушкодження, що призвело до переривання вагітності. Відповідно до Правил, вадяться про ушкодження, наслідки яких становлять переривання вагітності незалежно від строку останньої. Отже, необхідна наявність причинного зв'язку між заповідним тілесним ушкодженням і перериванням вагітності. Для кваліфікації таємі дань за ст. 121 КК необхідно, щоб винний ушкодив новача факт вагітності потерпілої та бажав або свідомо притискува її переривання.

Тяжким тілесним ушкодженням, що полегало в неопораному зніченні ні обличчя, має місце, якщо ушкодження обличчя, будучи несправним, додало йому ядратний, потворний зовнішній вигляд.

Знічення є несправним, якщо його не можна усунути за допомогою значущих методів лікування або можна усунути лише завадки косметичної операції. Тимчасове знічення обличчя тяжким тілесним ушкодженням не визнається.

Для встановлення факту неопораності ушкодження прозначається судово-медична експертиза, а наявність знічення визначається опіцими та судовими органами. Суд оцінює зовнішній вигляд потерпілого на момент судового розгляду виходячи із загальноприйнятих уявлень про подібний вигляд.

Випадки знічення інших частин людського тіла почитати, що розглядаються, не охоплюються.

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 121 КК, виражається умислом винного. Особа усвідомлює, що може заподіяти тяжку шкоду здоров'ю потерпілого, і бажав або свідомо притискує частину такої шкоди.

Відповідальність за ст. 121 КК настає також у разі, якщо умисел винного був спрямований на заподіяння невизначеної шкоди здоров'ю, а фактично було заподіяно тяжке тілесне ушкодження.

Умисел заподіяння тяжкого тілесного ушкодження тягне за собою відповідальність за ч. 2 ст. 121 КК за наявності хоча б однієї з таких обставин: якщо воно було вчинено способом, що має характер осо-бівного мучення, або вчинено групою осіб, а також із метою залучування потерпілого або інших осіб, або вчинено на замовлення, або спричинило смерть потерпілого¹⁷.

¹⁷Згідно зі ст. 121 КК за умислом винного і без умислу потерпілого спроби заподіяння тяжкого тілесного ушкодження тягнуть за собою відповідальність за ч. 2 ст. 121 КК, якщо винний вчинив дію, що призвела до заподіяння тяжкого тілесного ушкодження.

¹⁸Стор. 4 ч. 1 ст. 121 КК має на увазі існування або припинення стосунків подружжя, якщо вони, згідно з постановленням ч. 1 ст. 121 КК, встановленою чинним законодавством.

Стаття 132 КК. Вбивство особи, що перебуває в стані неспроможності

Стаття 133 КК. Вбивство особи, що перебуває в стані неспроможності

Стаття 134 КК. Вбивство особи, що перебуває в стані неспроможності

Стаття 135 КК. Вбивство особи, що перебуває в стані неспроможності

Стаття 136 КК. Вбивство особи, що перебуває в стані неспроможності

Стаття 137 КК. Вбивство особи, що перебуває в стані неспроможності

Стаття 138 КК. Вбивство особи, що перебуває в стані неспроможності

Стаття 139 КК. Вбивство особи, що перебуває в стані неспроможності

Стаття 140 КК. Вбивство особи, що перебуває в стані неспроможності

Стаття 141 КК. Вбивство особи, що перебуває в стані неспроможності

Стаття 142 КК. Вбивство особи, що перебуває в стані неспроможності

Стаття 143 КК. Вбивство особи, що перебуває в стані неспроможності

—

—————

—————

—————

—

—————

—

—————

—

—————

—

—

—————

—————

—————

—————

—

—

—————

—————
